

Επιλογή κρίσεων για την πεζογραφία του Ν. Μπακόλα*

Μην κλαις, αγαπημένη:

Σημαντικά πλεονεκτήματα του συγγραφέα αυτού του βιβλίου είναι ο βαθύς ανθρωπισμός του, ο απλός φραστικός τρόπος, και η ρεαλιστική περιγραφή με διάχυτη ποιητική διάθεση. Το βασικό μειονέκτημά του είναι ότι βρίσκεται συχνά έξω από τον χώρο της εμπειρίας.

Θ. Βαβίτσας, εφ. *Ελληνικός Βορράς*, 18.1.1959

Ο κήπος των πριγκίπων:

Η καταλυτική μεταστροφή του γίνεται εύκολα αναγνωρίσιμη στο δεύτερο βιβλίο του «Ο κήπος των πριγκίπων». Στο εξής η πεζογραφία του Μπακόλα εντάσσεται σ' ένα «πλαίσιο» εξομολογητικής. Τα πρόσωπα των κειμένων του δέχονται την κάθε μορφής βία από το περιβάλλον τους, παρακολουθούν αυτό που συμβαίνει στον κόσμο που γνωρίζουν, κι αφού διεργαστούν κάθε αλλότρια επίδραση την εκθέτουν διαφοροποιημένη, ανάλογα με τον δικό τους ψυχισμό, όντας συνήθως άτομα μοναχικά. Επομένως, η δράση του κοινωνικού χώρου δεν εισάγεται αντιγραφικά από τον Μπακόλα στον λόγο του, αλλά μετασχηματίζεται και πλουτίζεται, παίρνοντας τα εκάστοτε συστατικά των διαφόρων προσώπων, και δηλώνει τέλος το πώς καθένα από αυτά σκέφτεται για τα πράγματα που παρατηρεί και στα οποία με κάποιον τρόπο συμμετέχει...

Για τον Μπακόλα ρεαλισμός δεν είναι ποτέ η πιστή αναπαράσταση αυτού που βλέπει, αλλά η οδυνηρή, πολλές φορές, αναπόληση μιας ενδόμυχης, ξεχασμένης ίσως, πίσω από τις επικαλύψεις του χρόνου, πραγματικότητας.

Αλ. Ζήρας, «Ο εσωτερικός χρόνος στον Νίκο Μπακόλα»,
εφ. *Θεσσαλονίκη*, 13.5.1976

Εκείνο που διατηρεί την προσοχή μας, που μας γοητεύει μάλιστα, είναι μια αδιάκοπη συσσώρευση πραγμάτων, καταστάσεων, φράσεων που βγαίνουν από την καθημερινότητα όσο κι από το υποσυνείδητο, στιγμών από τη ζωή και τα όνειρα του καθενός μας, χρωμάτων που διατηρούνται φευγαλέα στη μνήμη μας και που ξαναβρίσκουν μέσα στις γραμμές του βιβλίου τη λαμπρότητά τους -για μια στιγμή πριν να διαλυθούν στο φευγαλέο και πάλι-, τοπίων που σημειώνουν το καθημερινό

*Η επιλογή έγινε από τον Π.Σ. Πίστα. Οι κρίσεις αυτές - εκτός εκείνων που αφορούν τη «Μεγάλη πλατεία» - μπορούν να διαβαστούν και σαν αναλυτικότερες «παραπομπές» του άρθρου του.

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

μας πέρασμα από το φως στο σκοτάδι. Ίχνη, άπειρα ίχνη από το πέρασμα στη ζωή του καθενός μας, αναδεύονται μέσα στους μονολόγους των προσώπων του μυθιστορήματος, πλησιάζοντάς μας στην ψυχή του χρόνου και όχι στην ψυχολογία προσώπων...

Νομίζω πως η έννοια του χρόνου...αποκτά στις σελίδες του βιβλίου το κυριαρχικό εκείνο βάρος που συμπλέκει την εγρήγορση με το όνειρο, που συνδυάζει το στιγμιαίο με το διαρκές, που ταυτίζει τη λογική με τον παραλογισμό και την εικόνα του γίγνεσθαι με το άγνωστο του θανάτου. Και όλα αυτά δίχως καμιά επεξήγηση, δίχως την προσθήκη της «ιδέας»...

Γ. Κιτσόπουλος, εφ. *Ελληνικός Βορράς*, 12.6.1966

Ο κ. Μπακόλας είναι δημοσιογράφος στην επαγγελματική του ζωή. Ξέρει λοιπόν πολύ καλά τα παρασκήνια της διαφθοράς, της παράλογης σκληρότητας, του ξεπεσμού και της φθοράς ενός κόσμου. Αυτές τις εμπειρίες, μαζί με το πλουσιότερο υλικό των παιδικών αναμνήσεων και των εφηβικών συγκινήσεων, τα έδωσε χωρίς να φειδωλεύεται στο μυθιστόρημά του. Έχει ρωμαλέα παρατηρητικότητα, μια ποιητική αίσθηση του φυσικού κόσμου, ακριβολογημένη και δροσερή, και ικανότητα έμπειρου πεζογράφου στην περιγραφή σκηνών φρίκης ή τρόμου, όπως είναι η εκτέλεση με τσεκούρι του Αγαμέμνονα, η πυρπόληση της καλύβας της Κασσάνδρας...και πολλές άλλες.

Στρ. Τσίρκας, περ. *Ταχυδρόμος*, τεύχ. 637, 25.6.1966

Τα χρόνια της μικρασιατικής καταστροφής και τα κοινωνικά προβλήματα που ανέκυψαν στην Ελλάδα δεν παίζουν καθοριστικό ρόλο στις τύψεις των πριγκίπων, δεν απασχολούν τον συγγραφέα. Η μικρασιατική καταστροφή είναι μόνο το διαθλαστικό πρίσμα που δίνει μεγαλύτερο βάρος στα τραγικά ονόματα-σύμβολα...

Οι τύψεις που συναρμολογούν α στον τραγικό συσχετισμό των πριγκίπων έχουν για αφετηρία έναν έντονο ερωτισμό. Η τραγωδία των πριγκίπων είναι εξ ολοκλήρου ερωτική, μόνο απλές νύξεις γίνονται στα κοινωνικά ζητήματα, που κι αυτά έχουν προορισμό να διευκρινίσουν σαφέστερα την ερωτική στάση των ηρώων.

Θ. Βαβέλης (= Θ. Βαβίτσας), εφ. *Θεσσαλονίκη*, 25.7.1966

Υπάρχουν πολλά στοιχεία, ουσιώδη και επουσιώδη, που δείχνουν καθαρά την εξάρτηση από τον Φώκνερ... Πάντως ο Μπακόλας αρκετά συχνά και ιδίως στα τελευταία κεφάλαια βρίσκει κάποιες ρωγμές για να δείξει την ιδιομορφία του. Πολλοί από τους μονολόγους του ξεφεύγουν κάπως από το κλίμα και την τεχνική του Φώκνερ: είναι πιο συμπαθείς και λιγότερο στριμμένοι, πιο ευκολοδιάβαστοι και πιο ανθρώπινοι... Εκείνο που τους κάνει περισσότερο ενδιαφέροντες είναι «μια αδιάκοπη συσσώρευση πραγμάτων, καταστάσεων, φράσεων που βγαίνουν από την καθημερινότητα όσο κι από το υποσυνείδητο», όπως έγραψε σχετικά ο Γ. Κιτσόπουλος. Αυτές οι λεπτομέρειες που βγαίνουν πολλές φορές από βαθύ νταμάρι κι αποτελούν τα καθέκαστα μιας καθημερινής τραγωδίας, είναι που μας κερδίζουν τελικά.

Ντ. Χριστιανόπουλος, εφ. *Δράσις*, 22.8.1966

Προτιμούμε να εξετάσουμε τα θετικά στοιχεία του βιβλίου και πιστεύουμε

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

πως είναι αυτά που προσδιορίζουν τελικά και καταξιώνουν μια από τις σημαντικότερες προσφορές των τελευταίων χρόνων στην πεζογραφία μας: την ποίηση πρώτα, που με εκπλήσσουν ευρηματικότητα ξεληθά μέσα από πάμπολλες σελίδες: το χιούμορ, που δεν είναι ποτέ άσκοπο και τυχαίο παιχνίδισμα, αλλά τείνει στη στερεοποίηση μιας ανθρώπινης και πικρής γκριμάτσας: το υπόστρωμα του πάθους που κατακαίει τους ήρωες και τους σέρνει δέσμιους με μυστικές αλυσίδες προς την παραγμένη τους μοίρα: και ακόμα, τη γνήσια ελληνικότητα, που δεν αρκείται στις γραφικές επιφάνειες, αλλά προχωρεί ως βαθιά στις ρίζες...

Δ. Κρητικός (= Μ. Αναγνωστάκης), εφ. *Μακεδονική Ώρα*, 28.11.1966

Εμβατήρια:

Εκείνο που μετράει περισσότερο σ' αυτή τη γραφή είναι ο τρόπος με τον οποίο δημιουργεί την επαφή του αναγνώστη με το ιστορούμενο, τρόπος στον οποίο οφείλεται μεγάλο μέρος της μαγείας. Γιατί έτσι που ο συγγραφέας αποφεύγει συστηματικά να ονομάσει τα πράγματα ή τα διαδραματιζόμενα, με μια μοναδική ικανότητα σε αρπάζει και σε φέρνει σε άμεση σχέση μαζί τους κινητοποιώντας όλες τις αισθήσεις σου, σαν να είσαι εσύ εκείνος που παρίσταται ή που δρα. Στις σελίδες του Μπακόλα κινείται συνεχώς μια μαγική «κάμερα» που όχι μόνο βλέπει, αλλά και ακούει, αγγίζει, οσμίζεται, γεύεται...

Αλ. Κοτζιάς, εφ. *Το Βήμα*, 1.9.1972

Ύπνος θάνατος:

Η λαχτάρα του να καθηλώσει στο χαρτί στιγμές από το ανέκφραστο - λαχτάρα αυθεντικά καλλιτεχνική - τον οδηγεί στην όλο και πιο δραστική αφαίρεση... Έτσι ο «Ύπνος θάνατος» φτάνει πια στην ολοσχερή απογύμνωση. Ο συγγραφέας αποβάλλει εδώ καθετί «περιττό», οτιδήποτε θεωρεί πως ξεφεύγει από τον πυρήνα της ουσίας - μύθο, πλοκή, πρόσωπα, καταστάσεις, χώρο. Ο αναγνώστης καλείται να πλησιάσει ένα κείμενο αποσπασματικό και ασυναρμολόγητο με την προσοχή και την υπομονή που αντιμετωπίζεται ένας γρίφος...

Αλ. Κοτζιάς, εφ. *Η Καθημερινή*, 29.6.1975

Μυθολογία:

Με το πέμπτο βιβλίο του ο Ν. Μπακόλας εισέρχεται σε μια καινούρια φάση της συγγραφικής του πορείας... Χωρίς να έρχεται σε πλήρη ρήξη με την ως σήμερα παραγωγή του, επιλέγει εκείνον τον θεματικό χώρο ο οποίος είναι βιωμένος εντός του είτε σαν μνημειακή παράδοση είτε σαν υπαρξιακή συνέχεια... Με τη «Μυθολογία» ο Ν. Μπακόλας συνδέει τα πρόσωπα του «Κήπου των Πριγκήπων» με τους γεννητόρες των. Είναι η απαρχή ενός οικογενειακού «έπους», που περιμένει τη συνέχειά του.

Αλ. Ζήρας, *Χρονικό '77* (έκδ. «Ώρας»), σ. 44-45

Αυτή η οικογενειακή σάγα μιας παρωχημένης τεσσαρακονταετίας, μολονότι

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

συμπυκνώνεται σε δώδεκα όλα κι όλα κεφάλαια - σταθμούς, κατορθώνει, χάρις στη λακωνική παραστατικότητα του πεζογράφου ή στην ευθυβολία της χαρακτηρισολογίας του, ν' απλώσει μπροστά στα μάτια μας μια τοιχογραφία, που όσο πιο προσεκτικά την παρατηρείς τόσο οι διαστάσεις της πλατύνουν, η προοπτική της βαθιάνει...Μπροστά σου ξεδιπλώνεται το πολύπτυχο από την ιστόρηση-μέσα από τυπικές αλλά ζωντανές μορφές- αντιπροσωπευτικών συνόλων, τα οποία δρουν και πάσχουν σε καταστάσεις γενικότερες, καθορισμένες από ετερογενείς δυνάμεις, σφραγισμένες από την Ιστορία. Η οικογενειακή σάγα του Μπακόλα μεταστοιχειώνεται στην ανάπτυξη και στην ολοκλήρωσή της σε εθνικό μύθο· τελειώνει με την έλευση και στον τόπο μας των σύγχρονων καιρών, όταν νέα συναλλακτικά και ερωτικά ήθη ανατρέπουν βίαια τον παραδοσιακό κόσμο.

Αλ. Κοτζιάς, εφ. *Η Καθημερινή*, 15.12.1977

Παρά την συντομία του βιβλίου, έχει πετύχει μια εντυπωσιακή συμπύκνωση του αφηγηματικού χρόνου χωρίς να χάσει ο λόγος του την αναγκαία για τη μυθολογία αφηγηματική ροή. Αυτό το κατόρθωσε με τους παρωχημένους χρόνους, την αναστροφική αφήγηση σε κάθε επεισόδιο- αφήγημα, τη μακροπερίοδη φράση· η χρήση επίσης του τρίτου προσώπου και τα χαρακτηριστικά εμβόλιμα παραθέματα σε ευθύ λόγο, με όλα τα προηγούμενα τεχνικά μέσα, διασώζουν τον εσωτερικό χρόνο τριών γενεών και δημιουργούν στον αναγνώστη την ψευδαίσθηση ότι παρακολούθησε πληθώρα αφηγηματικού υλικού.

Γ.Α. Παγανός, περ. *Διαβάζω*, τεύχ. 9, Νοέμ.-Δεκ. 1977, σ. 79

Δώδεκα περίοδοι ή χρονικές στιγμές, που καταφέρνουν να συνθέσουν μια πανοραμική εικόνα, τόσο της προσωπικής πορείας και εξέλιξης του ήρωα, όσο και του γενικού ιστορικού, πολιτικού, κοινωνικού, εθνικού, κι όποιου άλλου περιγύρου. Κι όλα αυτά, μεταφερμένα σε μian επικαιρότητα, σ' ένα απόλυτα σύγχρονο ενδιαφέρον, εξαιτίας της προσωπικής συμμετοχής και μέθεξης του συγγραφέα, αόρατης, μα τόσο κυριαρχικής στα διηγούμενα. Μια προσωπική συμμετοχή που συντελείται με την ιδιότυπη, μα τόσο καθαρή οπτική του γωνία, με τις διαστάσεις που παίρνουν μέσα του τα τεκταινόμενα και που στη συνέχεια αναδίνονται με το δικό του αξεπέραστο και τόσο προσωπικό λόγο. Αληθινά, δεν ξέρω αν η μεταπολεμική μας πεζογραφία έχει να επιδείξει πολλά υψηλότερα δείγματα απ' τη «Μυθολογία» του Μπακόλα.

Τ. Καζαντζής, περ. *Διαγώνιος*, τεύχ. 3, Σεπτ.-Δεκ. 1979, σ. 308

Η μεγάλη πλατεία:

Ώριμος βιολογικά και συγγραφικά, γερά οπλισμένος με πείρα, γνώση και τεχνική, ο Ν. Μπακόλας καταπιάνεται με το πιο τολμηρό και φιλόδοξο πεζογραφικό του εγχείρημα, ένα σύνθετο μυθιστόρημα-μαμούθ για τα σημερινά δεδομένα, που θέτει ως στόχο του την καταγραφή ή την απογραφή της μοίρας δύο γενεών, μέσα στα ιστορικά της συμφοραζόμενα, με φόντο τη γενέτειρα του συγγραφέα, τη Θεσσαλονίκη...

Η *Μεγάλη πλατεία*, παρά τον παραπλανητικό της υπότιτλο και τις γοητευτικά ερμηματικές υποσημειώσεις που συνδέουν, υποτίθεται, τον μύθο με την πραγμα-

Αφιέρωμα στον Νίκο Μπακόλα

τικότητα, δεν είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί χρονικό. Είναι καθαρόαιμο μυθιστόρημα, με την κυριολεκτική έννοια του όρου...

Ο αναγνώστης, τερματίζοντας τη μακρά χρονική διαδρομή της *Μεγάλης πλατείας*, μένει με μια γεύση στάχτης στο στόμα. Μύθος και ιστορία συνεργούν στη δημιουργία ενός κλίματος αποτυχίας και απογοήτευσης, μιας σαγηνευτικά μελαγχολικής ατμόσφαιρας.

Σπ. Τσακνιάς, *Το Τέταρτο*, τεύχ. 35, Μάρτιος 1988, σ. 38

Ο Μπακόλας σαν να θέλει, και να επιζητεί, να ανακεφαλαιώσει σ' αυτό το ογκώδες βιβλίο ό,τι έγραψε ως τώρα και ό,τι συγκίνησε την ευαισθησία του, πράγμα ή άνθρωπος· σαν πρόγονοι και επίγονοι να πρωταγωνιστούν παίζοντας το ίδιο δράμα, σαν να μην άλλαξε τίποτε στην ιστορία και τη μυθολογία της Θεσσαλονίκης. Η σειρά των αποτυχιών - εξέγερση των Ζηλωτών, Μικρασία, πόλεμοι άλλοι πολλοί και πολύτροποι - θολά περιγεγραμμένη υπαινίσσεται στον αναγνώστη ότι η πόλη - και ο τόπος μας γενικότερα - είναι θέατρο και σκηνή ενός και του αυτού δράματος.

Θ. Γεωργιάδης, περ. *Ο Παρατηρητής*, τεύχ. 5, Απρ. 1988, σ. 119

Η *Μεγάλη πλατεία* είναι ένα μυθιστόρημα χωρίς κεντρική πλοκή. Αρχή, μέση και τέλος, και πάλι όχι με την αριστοτελική έννοια, έχουν μόνο οι ιστορίες που το αποτελούν - οι ψηφίδες του... Το κέντρο -η ιστορία, τα πάθη και το πάθος μιας πόλης, ενός τόπου- θα συνεχίσει χωρίς αρχή, χωρίς τέλος -«μεγάλη», περιστρεφόμενη «πλατεία»...

Ο συγγραφέας...δεν θέλησε την τυπική μυθιστορία - έσπρωξε μαλακά τους ανθρώπους του στον ανοικτό στίβο των πραγματικών ιστορικών συγκρούσεων. Τί έγινε στο τέλος; μα, αυτό που μπορεί να είναι ο συγγραφέας, ο αναγνώστης και ο λογοτεχνικός ήρωας στην δική μας εποχή: μισοί στον μύθο και μισοί στην πραγματικότητα...

Β. Χατζηβασιλείου, περ. *Εντευκτήριο*, τεύχ. 3, Ιούνιος 1988, σ. 92

Η *Μεγάλη πλατεία* είναι βιβλίο αντικαζαντζακικό, δηλ. αντι-ηρωικό. Παράδοξα, ενώ το έργο το διατρέχει μια διακριτική επική πνοή, τα πρόσωπά του είναι οι ταπεινοί της γης, οι αφανείς της ιστορίας, των οποίων τα βιώματα και πάθη δεν παίρνουν πουθενά επικές διαστάσεις. Τούτο δεν εμποδίζει τον συγγραφέα να τα εξατομικεύσει αριστοτεχνικά, ώστε να συναρπάξει η ιδιαιτερότητά τους και να εντυπωσιάσει η αντοχή τους και η ικανότητά τους να επιζήσουν... Τα πρόσωπα αυτά είναι οι αφανείς αντι-ήρωες της εποχής τους... Η ιστορία τους παρασύρει, όμως αυτοί βρίσκονται ουσιαστικά έξω από αυτήν... Δεν θα βρούμε εδώ τους ήρωες του «Πόλεμος και Ειρήνη» με τα πάθη, τη διανοητική ενάργεια, την πάλη της συνείδησης με αξίες και ήθη μέσα στον πόλεμο... Οι τύποι που συνειδητά διαλέγει ο Ν. Μπακόλας δεν ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία. Ο πλούσιος συναισθηματικός τους κόσμος, οι δυνατότητές τους για την ανάπτυξη προσωπικότητας μπλοκάρονται διαρκώς από τα ιστορικά γεγονότα, κάνοντας το βιβλίο αυτό μια σπουδή πάνω στη ματαιότητα της ζωής του κοινού ανθρώπου μέσα στην ιστορία.

Κρ. Χουρμουζιάδης, περ. *Διαβάζω*, τεύχ. 194, 22.6.1988, σ. 84